

КСЕНИЈА ЋИРИЋ

ИНТЕРНАТ СТУДЕНАТА ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Сажетак: Интернат за студенте Православног богословског факултета у Београду, данас популарна Богословија архитектке Александра Дерока, представља једно од најупечатљивијих архитектонских остварења насталих у годинама пред Други светски рат. Подигнут ван самог центра престонице, овај објекат – према којем је и читав део Палилуле добио име – у досадашњој литератури није довољно третиран. Није добио заслужено место ни у пионирским разматрањима и приказима тек неколицине истраживача који су се бавили феноменом ар деко архитектуре у Београду. Специфично обликовање грађевине, које је остварено у складу са самом њеном наменом, јединствени је пример ар декоа у нашој средини, као стила који инспирацију тражи не само у академском наслеђу и иностраним савременим узорима већ и у архитектури српског средњовековља.

Кључне речи: Александар Дероко, Петар Анагности, Богословија, ар деко

Abstract: The architect Aleksandar Deroko's Residence Hall of the Orthodox Theological Faculty in Belgrade, today popularly known as the Seminary (*Bogoslovija*), is one of the most arresting architectural works created on the eve of the Second World War. Situated outside the central city area, the building which gave the name to an entire part of Palilula, has not received due attention in the literature, nor has it been given its due place in the pioneering overviews or studies offered by the few researchers concerned with art deco in the architecture of Belgrade. The distinctive design in agreement with the purpose of the building is a singular example of art deco in Serbia, a style that sought inspiration not only in the legacy of academism or in the foreign architecture of the period but also in medieval Serbian architecture.

Keywords: Aleksandar Deroko, Petar Anagnosti, Seminary (*Bogoslovija*), art deco

Попоним *Богословија* је међу Београђанима усвојен као назив за шири простор око раскршћа улица Мије Ковачевића, Драгослава Срејовића и Северног булевара. Он обухвата следеће објекте – Омладински стадион, Ватрогасну бригаду Београда, Студентски дом „Карабурма“, Полицијску станицу Палилула, Дечју болницу „Олга Дедијер“, трамвајску окретницу, излаз на Панчевачки мост и мањи број стамбених објеката, који гравитирају ка кружном току између ових саобраћајница, згради Средње богословске школе „Свети Сава“ и одмах уз њу, згради Богословског факултета. Мада се сам назив очигледно везује за Богословију Светог Саве, као средњошколску установу која овде и данас функционише, на овој згради од црвене опеке, која у укупном визуелном доживљају представља сам центар овог простора, десно од улаза видимо натпис који нас упућује на нешто друго. Зграда је подигнута као Интернат за

студенте Православног богословског факултета. Она међутим никада није остварила своју првобитну намену. Њена функција је ипак одредила не само колоквијални већ и формални назив овог дела Београда.

Стари интернат за студенте Теолошког факултета налазио се у згради задужбине епископа нишког Никанора Ружичића на Косанчићевом венцу бр. 14, поред зграде Народне библиотеке. Та зграда, међутим, није била одговарајућа за ову намену и у њу је могао да се смести мали број студената. Како је интересовање за теолошке студије из године у годину бивало све веће, капацитети старе зграде постали су недовољни. Стога је у току 1938. године Свети архијерејски Синод Српске православне цркве донео одлуку да се нова зграда што пре подигне. На заузимање патријарха Гаврила откупљено је од Београдске општине имање у некадашњој индустријској зони, према данашњој Старој Карабурми.¹

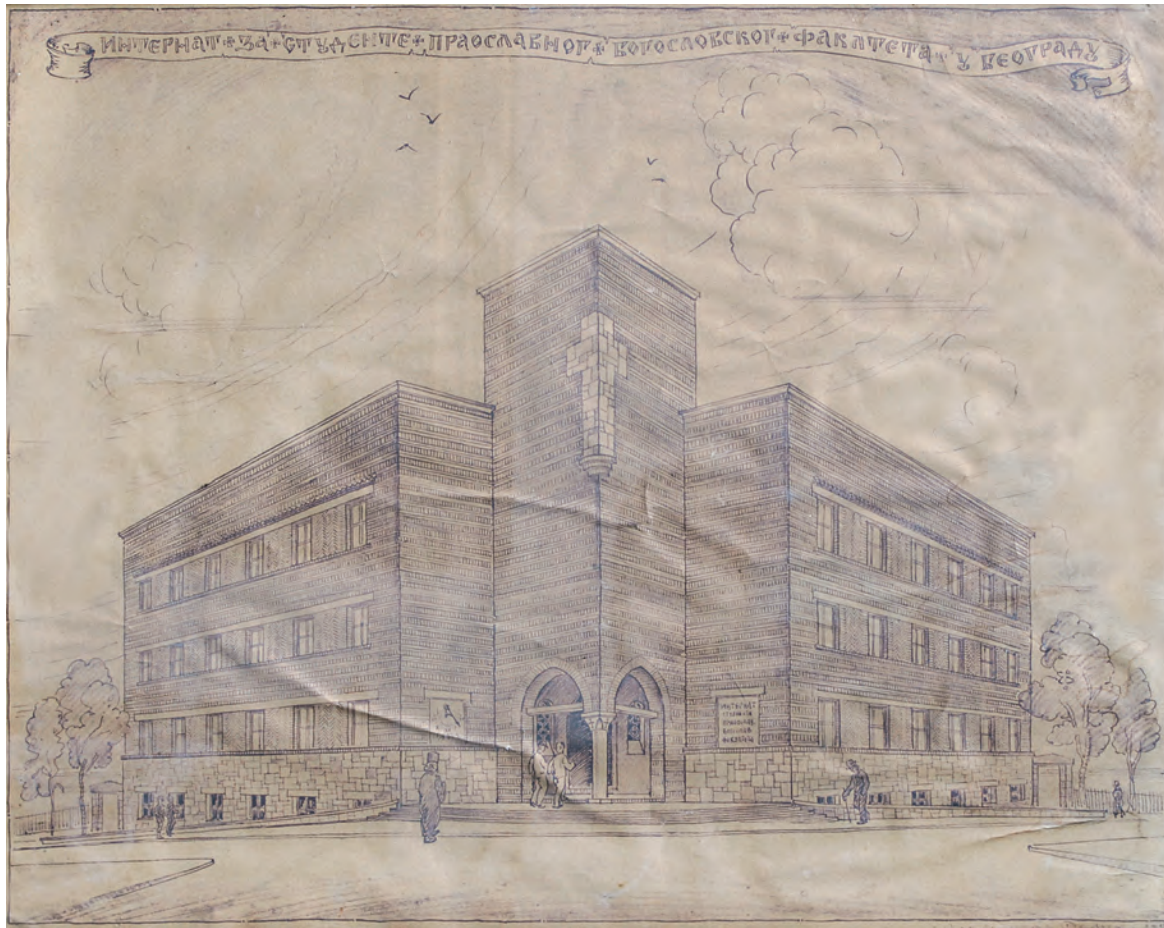
Сл. 1. Интернај студенаја Православної бојословској факултетија, ојшији изглед, 2013.
(фотографија С. Нејовановић)

Пројекат Интерната за студенте Православног богословског факултета у Београду, на углу Булевар адмирала Пикoa (данас Мије Ковачевића) и Миријевског пута (данас Драгослава Срејовића), као пројектант је потписао овлашћени архитекта Петар Д. Анагности, асистент универзитета, 10. маја 1939. године. Као сопственик испред Српске православне цркве потписан је митрополит скопски Јосиф. Зграда је грађена у периоду од 9. августа 1939. до 16. децембра 1939. године.²

Мада је комплетну документацију – поред пројекта и технички опис и статички прорачун – потписао Петар Д. Анагности и ставио свој печат овлашћеног архитекте и асистента Универзитета, учешће Александра Дерока, као идејног творца зграде, не може се доводити у питање. У згради Интерната, данас Богословији Светог Саве, чува се урамљени цртеж зграде, односно идејно решење којем готово у потпуности одговара реализовано здање. У доњем десном углу овог цртежа налази се потпис аутора – архитекте Александра Дерока.

Због изразитог талента за цртање, осећаја за перспективу и посебних интересовања и резултата на предмету *Нацртајна геомејрија*, Петар Анагности је још

у студентским данима сарађивао с предавачима Архитектонског факултета, пре свега са Богданом Несторовићем. Сарадња је настављена и након завршених студија и дипломског испита 1930. године. Цртачки таленат је Петру Анагностију донео и то да су га за своје пројекте ангажовали и Александар Дероко и Петар Бајаловић. У Музеју науке и технике данас се чува нереализовани пројекат Интерната, на локацији код Правног факултета, који се у потпуности разликује од изведеног. Овај цртеж изгледа и ситуације носи потпис Петра Анагностија, као овлашћеног архитекте и асистента Универзитета. Поред њега, потписан је и професор Петар Бајаловић, који је прегледао рад. На цртежу је уписан и датум: 15. VII 1938.³ У вези с таквом праксом, ако се узме у обзир Дероков цртеж објекта који ће бити реализован, као и чињеница да Анагности у својим *Сећањима* наводи да је на овом објекту био ангажован за планове, статички рачун, детаље и надзор, не остаје места сумњи да је јединствено решење Интерната за студенте Православног богословског факултета резултат управо Дерокове уметничке имагинације и архитектонске креативности.

Сл. 2.
Цртеж
А. Дерока
који се чува у
Богословији
Светиої Саве у
Београду, 2013.
(фотографија
С. Нејовановић)

У основи, зграда Интерната представља отворену угаону форму са два једнака крака, чији је угао оријентисан према кружном току. Над два крака уздижу се, изнад зоне сутерена, приземље и две етаже, док је сам угао акценован кулом која надвисује бочна крила. Мада нас кула одмах подсећа на куле и звонике српских средњовековних цркава и манастира, пре свега Сопоћана и тамошње Цркве Свете Тројице, истовремено се јасно може уочити и снажна разлика. Линију симетрије, не само куле већ читавог здања, представља сама ивица куле. Странице се појављују у динамичној форми, као да прави углови које образују са бочним странама кракова и нису баш прави. Цикцак мотив нашао се одједном у разради волумена, стварајући динамични доживљај у оку посматрача. Овај динамизам појачан је и перфорацијом куле у њеном приземном – улазном делу. Отвори се завршавају преломљеним луцима, један кружни стуб с модерно третираним капителом носи угаони сегмент и сучељава се с необично замишљеним степеништем, те се и раван са улазним вратима и прозорима јавља на сасвим нов начин. Сви елементи су препознатљиви, али је архитектонска композиција јединствена. Она нас тера да се запитамо одакле долази овакво решење.

***

У Паризу је 1925. године одржана *Међународна изложба савремених декоративних и индустријских уметности* (*Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes*). Изложба је трајала од априла до октобра и представљала је јединствени уметнички догађај у Француској и читавој Европи. Неки од објеката који су на њој представљени, попут Ле Корбизјеовог павиљона *L'Esprit Nouveau*, имали су далекосежан утицај на европску и светску архитектуру. Међутим, док је Ле Корбизјеов павиљон био одлучно модеран и без икаквих уступака традицији, бројнији су били павиљони чији је стил касније назван *ар деко* (*Art Deco*).⁴

Ар деко, стил чија је кулминација трајала од 1925. године па све до почетка Другог светског рата, није се у европској архитектури појавио као промишљена реакција на неки други, већ постојећи и утемељени стил, па самим тим ни касније у Београду. Није имао филозофску основу или теоријску подршку, нити се јавио као последица социјалних и друштвених преображаја. Развијао се постепено и истовремено с великим школама *модерне*, ослањајући се делимично на њихова

Сл. 3.
 Детаљ фасаде,
 крстићи између
 прозора, 2013.
 (фотографија
 С. Нејовановић)

достигнућа и установљене ликовне изразе. Међутим, декор, као главна одлика овог стила, био је на сасвим супротној страни од пре свега функционалистичких захтева модерних архитектонских ставова. Он се појавио као израз исконске потребе човека за лепим, и то лепим које се лако препознаје, које је пријемчиво за најшире друштвене слојеве, а не само за интелектуалну елиту времена. Ар деко се ослањао како на традицију тако и на нов дух 20. века, удобно се сместивши у постојећи, конзервативни али и авангардни архитектонски миље.

Европски архитекти ар декоа инспирацију за своја дела тражили су у египатској архитектури и уметности, грчко-римској митологији и традицији, архитектури средњовековља, али и модерној технологији. Они су пирамидалним мотивима, слободној скулптури, рељефима и рељефним фризовима фигуралног карактера и непогрешиво античког порекла, давали нову форму и нов просторни контекст, и тако их учинили непогрешиво модернима. Кружни, тзв. бродски прозори, полихромни третмани равних површина, лучно завршени балкони, вертикални акценти, призматични елементи, дијамант квадери, цикцак мотиви, као и снажни светло-тамни контрасти, били су углавном лишени сваког функционалног аспекта и примењени с једним циљем – да створе лепу, или можда пре, заводљиву архитектуру. Они су рефлектовали достигнућа модерног доба, његову брзину, драматичност и модерност.

Сл. 4. Детаљ фасаде, сунчани сајл, 2013.
 (фотографија С. Нејовановић)

Сл. 5.
Нова зграда
Богословског
факултета, 2013.
(фотографија
С. Нејовановић)

Александар Дероко је 1926. године као стипендиста француске владе отишао у Париз. Тамо је слушао предавања код Габријела Мијеа, великог познаваоца балканске средњовековне баштине. У Паризу је Дероко имао прилике да се упозна са снажним одјецима изложбе из 1925. године. Ар деко је одзвањао Европом и већина тзв. модерниста правила је мањи или већи заокрет у овај заводљиви стил. Дероко и други наши архитекти природно су пратили постављене трендове.⁵

Бројни јавни и стамбени објекти подигнути у Београду током тридесетих година 20. века откривају утицај овог стила. Ар деко, насупрот Баухаусу или француском пуризму, са својим извијеним линијама, каскадном организацијом маса, полихромјом и декоративним рељефима и ковинама – врло брзо се раширио Европом. Београдски архитекти, који су свакако пратили најавангарднија решења европских метропола, били су отворенији за утицај оних аутора који су из безорнаменталне архитектуре правили заокрет у ар деко. Робер Мале-Стевенс (Robert Mallet-Stevens) је извршио снажан утицај на наше *модернисте* тако да се тежња за декоративношћу, у виду извијених линија балкона или округлих, тзв. бродских прозора, препознаје на највећем броју објеката изведених тридесетих година у тзв. *модернистичком* маниру.⁶

У таквој атмосфери започела је у Београду успешна каријера Александра Дерока. С друге стране, интересовање за српску средњовековну баштину и народно

неимарство, које ће обележити не само почетак његове каријере већ и целокупни архитектонски опус аутора, одвело га је пут озбиљног истраживачког рада на Жичи, Ђурђевим ступовима у Будимљи, Сопоћанима, Дечанима, Ђурђевим ступовима код Новог Пазара...

У струјањима надолазећег модернизма, односно његове ар деко верзије, елементи нашег средњовековља су код Дерока, али и код других градитеља, његових савременика, могли да нађу своје ново место и ново тумачење у новој архитектури Београда. Све до Другог светског рата, на бројним, како приватним тако и пословним зградама, појављују се мотиви шаховских поља, најчешће између прозора, али и тордирани стубови и преплети на београдским фасадама, откривајући своје порекло у нашем средњовековном неимарству.

Ако се у обзир узме широка присутност ар деко стила у Београду тридесетих година 20. века и истовремено Дерокова посвећеност српском средњовековном градитељству, у сагледавању Интерната за студенте Православног богословског факултета отвара се сасвим нова перспектива. У односу на цртеж идејног решења који се чува у самој згради и који је потписан именом Александра Дерока, сачувани пројекат који је потписао Анагности унео је минималне измене. Основна композиција маса је истоветна. Кула, бочна крила, повезивање прозорских отвора по етажама, основна обрада фасада, па и сунчани сат, поље с називом зграде и латински крст при врху куле, представљају оригиналну

Дерокову идеју. Једино одступање види се у обради међупрозорских поља. Док су на идејном цртежу ова поља третирана опекама у цикцак слогу, на главном пројекту и у његовој реализацији препознаје се форма грчког крста, с наглашеном трећом димензијом, која се понавља. Обрада сутерена у камену представљала је једно од стандардних решења у међуратној архитектури, али у овом случају, наспрам црвене фасадне опеке, са сивим хоризонталним пругама у вештачком камену, створено је сасвим оригинално архитектонско решење.⁷

Све до краја осамдесетих година 20. века, зграда Интерната стајала је слободно у сада већ ширем центру Београда. Уз њу је, ослањајући се на бочне стране крила и тако формирајући нови блок, готово пола века касније подигнута нова зграда Богословског факултета. Објекат је изграђен према пројекту из 1985. године професора архитекте Матеје Ненадовића. У изради пројекта учествовали су и архитекти М. Миловановић, З. Јовановић, Љ. Јовановић, С. Димић и Б. Тодоровић.⁸ Зграда је пројектована са очигледном тежњом да подржи постојеће архитектонско решење Александра Дерока и Петра Анагностија. Маса објекта је уједначена, са суптилно повученим равнима фасада и снажним засецањем и њиховом разуђеношћу на угловима. Тиме је овај објекат великих размера олакшан. Иако већи у габариту, у односу на посматрача он се не појављује као тежак и доминантан, већ као пратећа форма објекту на углу. У истом циљу, у обради фасаде коришћена је црвена опека, али без тежње за успостављањем нове

декоративности. Фасада, с претежно једноставним прозорским отворима на уједначеном фасадном тону, ни на који начин не конкурише старијем здању.

У покушају да прати добар пример уклапања нове архитектуре са овим значајним архитектонско-урбанистичким и културно-историјским здањем, с друге стране Улице Мије Ковачевића, уз Омладински стадион, у току деценије која је уследила подигнут је тржни центар у сличној боји и материјализацији. Тај објекат, сасвим другачије намене, и данас се препознаје као архитектонски неусклађен с постојећим амбијентом.

Интернат студената Православног богословског факултета у Београду, односно зграда Богословије Светог Саве, јединствени је пример ар деко архитектуре у нашој средини. Њена вредност у смислу архитектонског обликовања и урбанистичког решења у контексту ширег простора неоспорна је, док као дело једног од најзначајнијих српских аутора 20. века пружа увид у напредне архитектонске идеје и токове у Београду пред Други светски рат. Истовремено, овај објекат указује на аутентичност и ниво уметничке имагинације Александра Дерока.

Ксенија М. Ћирић,
историчар уметности
Завод за заштиту споменика културе града Београда
ksenija.ciric@beogradskonasledje.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] *Полиџика*, 16. новембар 1939: 13.
- 2] ИАБ, ТД 19-5-1939.
- 3] Ђурђевић 2000–2001: 243.
- 4] О ар деко архитектури видети: Вауер 1999.
- 5] О Александру Дероку видети: Јовановић 1991.
- 6] О ар деко архитектури у Београду видети: Јовановић 2001.
- 7] Зоран М. Јовановић је указао на извориште појединих архитектонских решења уклопљених у здање Интерната, наводећи да се примена појединих облика и градитељског израза наслеђују најочитије у Дероковим претходним остварењима, на звонику Цркве Св. Димитрија у Битољу, Владичанском двору у Нишу и објектима манастирског комплекса Жиче. 1991: 78
- 8] Документација Богословског факултета у Београду, Главни пројекат нове зграде Богословског факултета.

ЛИТЕРАТУРА:

- Вауер, Р. (1999), *Art Deco architecture (Design, Decoration and Detail from the Twenties and Thirties)*, London: Thames&Hudson Ltd.
- Ђурђевић, М. (2000–2001), Прилог проучавању живота и дела архитекте Петра Димитријевича Анагностија, *Годишњак града Београда XLVII–XLVIII* (Београд): 239–251.
- Јовановић, З. М. (1991), *Александар Дероко*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе: Друштво конзерватора Србије.
- Јовановић, М. (2001), Француски архитект Експер и „ар деко“ у Београду, *Наслеђе III* (Београд): 67–83.
- Нови интернат за студенте Теолошког факултета (1939), *Полиџика*, 16. новембар: 13.

Скраћенице:
ИАБ – Историјски архив Београда

THE RESIDENCE HALL OF THE ORTHODOX THEOLOGICAL FACULTY IN BELGRADE

The toponym “Seminary” (*Bogoslovija*) has been used by Belgraders for a broader area around the roundabout junction of Mije Kovačevića Street, Dragoslava Srejskića Street and Severni Boulevard. Even though the name obviously comes from the Seminary of St Sava, an institution of secondary education which is still housed in the same building, there is to the right of the entrance to this building a sign that suggests differently. The building was intended as a residence hall of the Orthodox Theological Faculty, but it has never served the intended purpose.

The construction project for the Residence Hall of the Orthodox Theological Faculty was approved on 10 May 1939. Although the whole set of construction documents, including technical specifications and static calculations, are signed by Petar D. Anagnosti and stamped with his seal of a licensed architect and university assistant, the role of Aleksandar Deroko as the originator of the conceptual design cannot be called into question. There is in the Residence Hall, today’s Seminary of St Sava, a framed drawing of the building, in fact the concept drawing which is almost identical to the building as built. Its author signed his name in the bottom right corner: architect Aleksandar Deroko.

The plan of the building shows an open corner form with two equal wings whose point of junction faces the roundabout and is accentuated with a tower, the vertical edge of which constitutes the building’s line of symmetry. The sides show dynamic form. Zigzag pattern is recognizable in the elaboration of massing, creating a dynamic experience for the viewer. The tower, the wings, the row of windows forming a band at each floor, the treatment of the façades, the field containing the name of the building, the Latin cross near the top and even the sundial are all Deroko’s original idea. A rusticated stone base was a standard practice in interwar architecture but, in this case, combined with red brick walls and grey courses in artificial stone produces a quite original effect.

The building’s authentic composition reflects Deroko’s interest in the medieval Serbian heritage on the one hand and, on the other, the art deco style which was flourishing internationally at the time. The Residence Hall of the Orthodox Theological Faculty is a singular work in this style in the architecture of Serbia’s capital city.

ILLUSTRATIONS

- Fig. 1 Residence hall of the Orthodox Theological Faculty, general view, 2013 (photo by Snežana Negovanović)
- Fig. 2 Drawing by A. Deroko kept at the Seminary of St Sava in Belgrade, 2013 (photo by Snežana Negovanović)
- Fig. 3 Façade, crosses between windows, 2013 (photo by Snežana Negovanović)
- Fig. 4 Façade, sundial, 2013 (photo by Snežana Negovanović)
- Fig. 5 New building of the Orthodox Theological Faculty, 2013 (photo by Snežana Negovanović)